

Editorial

Lenka Slepíčková, Michaela Bartošová

U zrodu myšlenky uspořádat konferenci, na kterou navazuje toto číslo Sociálních studií, stála otázka, zda je česká sociologie rodiny schopna v dostatečné míře reflektovat a vhodnými konceptuálními a metodologickými postupy zachytit významnou proměnu rodiny a intimních vztahů posledních desetiletí.¹ Do názvu konference i aktuálního čísla Sociálních studií jsme proto vložily otázku, která vyvolala kontroverzní reakce. Postavily jsme proti sobě dva pojmy, z nichž vychází dva směry bádání v sociologii rodiny, které se v konkrétních studiích více či méně střetávají: *reprodukce* a *intimita*. Náš cíl byl vlastně jednoduchý – poukázat na to, že jeden obor v sobě zahrnuje dvě různé výzkumné orientace a ptát se po jejich vztahu a možnostech prolínání. Na jedné straně odkazuje „rodina“ ke studiu reprodukce v nejširším slova smyslu: v rodinném prostoru se stále významným způsobem uskutečňuje nejen reprodukce biologická, ale především sociální – přenosem různých druhů kapitálů z rodičů na děti. Druhým tématem, které s rodinou bezprostředně souvisí, ale může její hranice také významně překračovat, je *intimita*, odkazující na soukromou sféru a blízké vztahy. Zaměříme-li se ve svém studiu rodiny pouze na reprodukci, může se lehce stát, že ztratíme ze zřetele důležité a rychle probíhající změny v oblasti intimních vztahů, které přitom podobu rodiny zásadně ovlivňují. V kontextu současného populačního vývoje české společnosti a na něj reagující sociálně-politické agendy hrozí také zúžení reprodukce na její biologickou dimenzi a koncentrace na statistiky týkající se porodnosti jako východisko badatelského zájmu. Druhou významnou tendencí v rámci sociologie rodiny je zkoumání nových vzorců intimity. Takto zaměřené studie často vystačí s pouhým popisem daných jevů, bez snahy je použít jako základ pro abstraktnější výpovědi o společenských strukturách, které jsou skrze jednání reprezentovány i ustavovány. Ze zřetele se tím ztrácí základní otázky sociologie (jak společnosti přetrvávají, jaké mechanismy vytváří a reprodukuje sociální struktury), které jsou přenechány sociologii stratifikace a mobility.

Tento možná zdánlivý rozpor uchopili účastníci diskuse, která konferenci otvírala, různým způsobem. Někdo kritikou formulace otázky v titulu konference, jiný kritikou výzkumného zaměření a metod českých sociologů rodiny, ostatní poukazem na témata, která česká

Sociální studia. Fakulta sociálních studií Masarykovy univerzity, 4/2009. S. 7–9. ISSN 1214-813X.

¹ Konferenci pořádal Institut pro výzkum reprodukce a integrace společnosti a Masarykova česká sociologická společnost, proběhla na půdě Fakulty sociálních studií Masarykovy univerzity ve dnech 26. – 27. září 2008.

sociologie rodiny opomíjí, dle jejich názoru neoprávněně. Příspěvky v tematicky zaměřených konferenčních sekcích představovaly ukázkou aktuálních výzkumů v daném oboru.

Pouze dva z následujících textů jsou přepracovanou verzí konferenčních příspěvků, ostatní vznikly jako zcela nová reakce na výzvu Sociálních studií, formulovanou však téměř totožně s konferenční výzvou.

Monotematické číslo otevírá text francouzského sociologa rodiny a intimních vztahů Françoise de Singlyho, který ve formě přednášky zazněl také na konferenci. Profesor de Singly byl před konferencí seznámen pouze s jejím názvem a pojmy „reprodukce“ a „intimita“ pojal ve svém příspěvku originálním a inspirujícím způsobem a jako výzkumník přicházející z jiného společenského kontextu poukázal na širší dimenze obou pojmů. Ve svých myšlenkách přesahuje obvyklý rámec sociologického zkoumání rodiny a ukazuje jeho nedílnou spojitost s dalšími sociologickými obory, jako je studium identit nebo sociologie bydlení.

Pod titulem Krehké vztáhy najdete stať, v níž Ivan Chorvát shrnuje pohled několika současných autorů na aktuální změny v charakteru intimních a rodinných vztahů v západních společnostech. V popisu těchto změn se dostává od tradiční rodiny k její postmoderní podobě, posléze je analyzuje optikou sociologického diskursu, prostřednictvím autorů, jako je Ann Swidlerová, Christopher Lasch, Gilles Lipovetsky a Anthony Giddens a řady dalších teoretiků modernity.

Dana Sýkorová se ve své stati věnuje českou sociologií opomíjenému tématu – důsledkům modernizačních procesů na širší příbuzenské a mezigenerační vztahy. Zdůrazňuje přitom, že sociologické bádání o rodině by se nemělo vztahovat výhradně k „nukleární rodině“. Svě otázky podmiňuje odmítnutím představy naprostého vyvázání moderních jedinců z příbuzenských vazeb. Je-li funkce současné rodiny definována jako konstruování a ověřování osobní identity, měli bychom se podle autorky věnovat nejen roli partnera/partnerky v rodině, ale také vztahu mezi dospělými dětmi a jejich rodiči a naopak.

Také následující stať Jaroslavy Hasmanové Marhánkové se zabývá v české sociologii málo frekventovaným fenoménem: způsobem, jak sociální věda konceptualizuje těhotenství. Text rámovaný problematikou těhotenství se dotýká i obecnějších témat, jakými jsou teoretické souvislosti sociální konstrukce těla a intimity a konceptualizace ženské subjektivity.

Text Lenky Slepíčkové a Michaely Bartošové se zabývá přístupy sociálních věd při výzkumu rozvodu a porozvodového uspořádání. Upozorňuje přitom na význam dítěte, nejen v procesu re-konstrukce rodin, ale i v rámci obecnějšího diskursu nové sociologie dětství, který není v současné sociologii, na rozdíl od té zahraniční, dosud rozpoznáván. Aplikace nového metodologického a tematického přístupu, který děti nechápe jen jako pasivní objekty výzkumného zájmu, ale přiznává jim samostatnost a subjektivitu, je představena na několika výzkumech, týkajících se tématu rozvodu.

Zatímco pět prvních článků nějakým způsobem reflektuje proměny rodinných a intimních vztahů, popřípadě apeluje na témata, která v české sociologii rodiny doposud chybějí, text Štěpánky Pfeiferové vychází jako jediný z empirického výzkumu. Prostřednictvím kvalitativních rozhovorů s ženami po rozvodu či rozchodu popisuje jejich vidění rozvodové situace a příčiny rozpadu vztahu. Na nestabilitu partnerského/manželského svazku má podle výpovědí žen vliv především nerovná dělba práce v domácnosti mezi partnery v neprospěch

žen. Z pohledu respondentek, které jsou aktivní na trhu práce a zároveň jsou nuceny starat se o děti a domácnost, může muž svou roli v rodině postupně ztratit a stát se pro ni zbytečným. Autorka ve svém článku poukázala na důležitý zdroj proměn v intimních vztazích a jejich obecnější souvislost s podobami rodiny.

Další teoreticky zaměřený příspěvek lze nalézt v rubrice „studenti píšící“. Eva Očadlíková zde představuje nejnovější výsledky zahraničních výzkumů na téma odděleného soužití. Zatímco v českém prostředí není tato forma partnerského (manželského) vztahu více reflektována, zahraniční výzkumy ukazují, jak rozdílné mohou být příčiny a podoby této nově se prosazující formy svazku.

Mezi poslední dva příspěvky patří jednak recenze knihy, jejíž autoři se pokusili pomocí empirického výzkumu uchopit vliv změn ve společnosti na rodinu a příbuzenské vztahy, a to konkrétně na příkladu jižní Anglie. A konečně poslední text je netradiční zprávou z konference, která nevycházela primárně z oblasti sociologie rodiny, ale mobility a stratifikace. Ve své úvaze autor ukazuje, že tematicky se tyto obory velmi úzce prolínají, což však bádající v jednotlivých oblastech ne vždy reflektují.

Jednotlivé texty, které byly vybrány k publikaci v tomto čísle, nejsou vyčerpávající odpovědí na titulní otázku. Ta měla být pouze inspirací a podnětem k hlubšímu zhodnocení badatelských tendencí a zájmů v oblasti rychle se rozvíjející české sociologie rodiny. Věříme, že stejně jako autory statí v tomto čísle, tak i čtenáře vybídne k reflexi konkrétních témat a jejich napojení na širší souvislosti proměny rodinných a blízkých vztahů a jejich zkoumání.

Rády bychom poděkovaly všem, kteří se podíleli jak na konferenci, tak na přípravě tohoto čísla Sociálních studií. Především děkujeme Institutu pro výzkum reprodukce a integrace společnosti, bez jejichž finančního a institucionálního zaštitění by oba tyto podniky nebylo možné realizovat.

Přejeme příjemné a inspirativní čtení.